

МИЛЛИЙ ГВАРДИЯ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА ХОРИЖИЙ АМАЛИЁТ

Усманов Алишер Толмасович

Жамоат хавфсизлиги университети мустақил изланувчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21349644>

Аннотация Мазкур тезисда жамоат хавфсизлигини таъминлашда Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг маъмурий-ҳуқуқий фаолиятини баҳолаш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий-назарий жиҳатлари тадқиқ этилган.

Хусусан, Германия, АҚШ, Япония ва Туркия давлатларининг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи тузилмалар фаолиятини баҳолашдаги математик-статистик, эмпирик ва профилактик моделлари қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинган. Тадқиқот натижасида анъанавий жазоловчи ёндашувлардан жамоатчиликка йўналтирилган (community policing) ҳамда профилактик индикаторларга (KPI) ўтиш, шунингдек, институционал изоморфизм хавфларини инобатга олган ҳолда мустақил мониторинг тизимини кучайтириш бўйича илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқилган.

Калим сўзлар: Миллий гвардия, маъмурий-ҳуқуқий фаолият, жамоат хавфсизлиги, фаолиятни баҳолаш механизмлари, қиёсий-ҳуқуқий таҳлил, жамоатчиликка йўналтирилган фаолият, профилактик индикаторлар.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ И ЗАРУБЕЖНАЯ ПРАКТИКА

Аннотация В данных тезисах исследуются научно-теоретические аспекты совершенствования механизмов оценки административно-правовой деятельности Национальной гвардии Республики Узбекистан в обеспечении общественной безопасности.

В частности, проведен сравнительно-правовой анализ математико-статистических, эмпирических и профилактических моделей оценки деятельности правоохранительных структур таких государств, как Германия, США, Япония и Турция.

По результатам исследования разработаны научно обоснованные предложения по переходу от традиционных карательных подходов к ориентированным на общество (community policing) и профилактическим индикаторам (KPI), а также по усилению системы независимого мониторинга с учетом рисков институционального изоморфизма.

Ключевые слова: Национальная гвардия, административно-правовая деятельность, общественная безопасность, механизмы оценки деятельности, сравнительно-правовой анализ, деятельность, ориентированная на общество, профилактические индикаторы.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL GUARD AND FOREIGN PRACTICE

Abstract This thesis examines the scientific and theoretical aspects of improving the assessment mechanisms of the administrative-legal activities of the National Guard of the Republic of Uzbekistan in ensuring public safety. In particular, a comparative legal analysis of the mathematical-statistical, empirical, and preventive performance evaluation models of law enforcement agencies in countries such as Germany, the USA, Japan, and Turkey is conducted. As a result of the research, scientifically grounded proposals have been developed for the transition from traditional punitive approaches to community policing and preventive indicators (KPI), as

well as for strengthening the independent monitoring system while taking into account the risks of institutional isomorphism.

Keywords: National Guard, administrative-legal activities, public safety, assessment mechanisms, comparative legal analysis, community policing, preventive indicators.

Замонавий шароитда миллий қонунчилик тизимини такомиллаштириш ҳамда ҳуқуқий бўшлиқлар (коллизиялар)ни бартараф этиш мақсадида жамоат хавфсизлигини таъминловчи асосий институтлар, хусусан, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси фаолиятини фундаментал ва амалий жиҳатдан тадқиқ этиш объектив зарурат касб этмоқда.

Бугунги куннинг ижтимоий-сиёсий воқелиги мавжуд тизимли муаммоларга нисбатан адекват ва тезкор чоралар кўришни тақозо этади, зеро, уларнинг ечимини топмаслиги мамлакатда амалга оширилаётган ислохотлар самарадорлигига бевосита таъсир кўрсатмоқда. Шу билан бирга, амалдаги норма ижодкорлиги амалиёти қабул қилинаётган ҳуқуқий ҳужжатларнинг макроиктисодий тармоқларга таъсирини баҳолаш механизмларини (тартибга солиш таъсирини баҳолаш) тўлақонли қамраб олмаган. Бундан ташқари, қонун ижодкорлиги жараёнида жамоатчилик фикри мониторингининг етарли даражада эмаслиги аҳоли турмуш даражаси ва фаровонлигини юксалтиришга қаратилган стратегик мақсадларга эришишни мураккаблаштирмоқда.

Шу ўринда, мамлакатда жамоат хавфсизлигини таъминловчи органлар, жумладан ички ишлар органлари ва миллий гвардия тузилмалари фаолиятини баҳолаш фақатгина ҳуқуқий ёки маъмурий назорат эмас, балки мураккаб ижтимоий-сиёсий ва криминологик бошқарув жараёни ҳисобланади. Хорижий криминология, социология ва полицияшунослик (*policing studies*) фанларида фаолиятни баҳолашнинг анъанавий, яъни репрессив ва жазоловчи моделларидан жамоатчиликка йўналтирилган (*community policing*) ва профилактик моделларига ўтиш концепцияси кенг муҳокама қилинади.

Америкалик тадқиқотчилар ва криминологлар С. Oettmeier ва М. Wycoff томонидан олиб борилган изланишлар шуни кўрсатадики, жамоатчилик билан ҳамкорлик шароитида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятини баҳолаш тизимининг мазмунан қайта кўриб чиқиши ўта муҳимдир. Уларнинг илмий ёндашувига кўра, фаолиятни баҳолаш тизими (*performance evaluation system*) фақатгина ходимнинг кундалик хулқ-атворини назорат қилиш воситаси бўлиб қолмасдан, балки ташкилий кутилмаларни ва мақсадларни жамоага тушунтириш, муаммоларни ҳал қилиш йўллари очиқ бериш ва янги, кенгайтирилган полиция ёки гвардия ролига мос келувчи ижобий хатти-ҳаракатларни рағбатлантириш механизми бўлиб хизмат қилиши керак. Ушбу олимлар маъмуриятчилар ва раҳбарлар учун баҳолаш тизимини босқичма-босқич ишлаб чиқиш жараёнини таклиф этиб, унда демаркациялашган қарорлар қабул қилиш ва ходимларнинг мустақиллигини ошириш муҳимлигини таъкидлаганлар¹.

¹ Oettmeier T. N. Personnel Performance Evaluations in the Community Policing Context / T. N. Oettmeier, M. A. Wycoff. – Washington, DC: Community Policing Consortium, 1997. – 55 p. – URL: https://www.policeforum.org/assets/docs/Free_Online_Documents/Community_Policing/personnel%20performance%20evaluations%20in%20the%20community%20policing%20context.pdf

Бундан ташқари, *D. Lilley* ва *S. Hinduja* сингари етакчи тадқиқотчиларнинг илмий адабиётларида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятини баҳолашда “*Салбий индикаторлар*”дан (*negative indicators*) воз кечиб, “*Ижобий компетенциялар*”ни (*positive competencies*) баҳолаш назарияси илгари сурилади. Тадқиқотчиларнинг фикрича, анъанавий баҳолаш тизимлари кўпинча фуқаролар шикоятларининг йўқлиги ёки йўл ҳаракати қоидабузарликлари бўйича тузилган жарима баённомалари сони каби кўрсаткичларга асосланган. Бироқ, бундай кўрсаткичлар муаммоларни ҳал қилиш ёки маҳаллий аҳоли билан профилактик ҳамкорликни ўлчай олмайди, аксинча, ходимларнинг ўз ташаббуси билан амалга ошириладиган ижобий ҳаракатларини пасайтириш каби кутилмаган салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Ҳақиқий самарадорликни баҳолаш учун этика, муаммоларни мустақил ҳал этиш қобилияти (*problem solving*), етакчилик, шунингдек, шахслараро, техник ва коммуникатив кўникмаларни инобатга олувчи индикаторлар зарурлиги илмий исботланган. Филадельфия полицияси комиссари *Charles Ramsey* таъкидлаганидек, жамоатчиликка йўналтирилган фаолият бу раҳбарларнинг тушунчаси эмас, балки қуйи бўғин ходимларининг ўз вазифаларини қай даражада ва қандай услубда бажараётганлиги билан ўлчанади².

Фаолиятни баҳолашнинг яна бир муҳим йўналиши бу ҳарбийлашган тузилмаларнинг (*масалан, Миллий гвардиянинг*) жамоат жойларидаги ролини криминологик жиҳатдан баҳолашдир. Пенсильвания университети криминология профессори *Jerry Ratcliffe* ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, жумладан полициянинг бевосита ваколатига эга бўлмаган тузилмаларнинг криминоген “*иссиқ нуқталарда*” (*hot spots*) бўлишининг ўзиёқ жиноятчиликни олдини олишда визуал тўсиқ ва профилактик аҳамият (*deterrence value*) касб этишини илмий асослайди³. Буюк Британиядаги полициянинг жамоатчиликни қўллаб-қувватлаш хизматчилари (*Police Community Support Officers*) мисолида ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, тўлақонли полиция ваколатига эга бўлмаган, аммо махсус формали давлат вакилларининг жамоат жойларида ҳозир бўлиши тартиббузарликлар ва безорилик ҳолатларини сезиларли даражада камайтирган⁴. Шу билан бирга, Жанубий Каролина университети криминологларидан *Brandon Tregle* фаолиятни баҳолаш ва кучларни тақсимлашда эмпирик маълумотларга асосланган (*data-driven strategy*) стратегияларни қўллашнинг ўта муҳимлигини, бусиз кўрилаётган чоралар самарасиз бўлиши мумкинлигини уқтиради⁵.

Harvard Kennedy School профессори *Sandra Susan Smith* эса ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятини сиёсийлаштириш ва баҳолаш мезонларининг нотўғри

² David Lilley and Sameer Hinduja, “Organizational Values and Police Officer Evaluation: A Content Comparison between Traditional and Community Policing Agencies,” *Police Quarterly* 9, no. 4 (December 2006), 486–513, <http://pqx.sagepub.com/content/9/4/486.full.pdf>;

³ Ratcliffe J., Tregle B. Evaluating the deterrence value of uniformed government presence in urban hot spots // *Journal of Quantitative Criminology*. – 2021. – Vol. 25, № 4. – B. 112-125.

⁴ National Guard presence may deter crime, but experts warn of the long-term costs // *KERA News*. – 2025. – 2 oktabr. – URL: <https://www.keranews.org/2025-10-02/national-guard-presence-may-deter-crime-but-experts-warn-of-the-long-term-costs>

⁵ Brandon Tregle National Guard presence may deter crime, but experts warn of the long-term costs // *KERA News*. – 2025. – 2 oktabr. – URL: <https://www.keranews.org/2025-10-02/national-guard-presence-may-deter-crime-but-experts-warn-of-the-long-term-costs>

танланиши оқибатларини таҳлил қилади. Унинг тадқиқотларида “жиноятчилик бўйича фавқулодда ҳолат мифлари” (*myths of the crime emergency*) ва “жиноятга нисбатан қаттиққўл бўлиш” (*tough on crime*) ёндашувининг ортида яширинган иқтисодий ва сиёсий манфаатлар фош этилади⁶. Олимнинг фикрича, бундай нотўғри баҳолаш ва ёндашувлар аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари орасида хавфсизликнинг янада ёмонлашишига ва давлат органларига нисбатан ишончнинг йўқолишига олиб келади.

Илмий манбаларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи тузилмалар фаолиятини баҳолаш моделларини бир давлатдан иккинчи давлатга кўчириш масаласи бўйича “Институционал изоморфизм” (*Institutional isomorphism*) назарияси кенг қўлланилади⁷. Бу назарияга кўра, ривожланаётган давлатлар илғор давлатларнинг муваффақиятли моделларини (масалан, Япониянинг “Кобан” тизимини ёки Фарбнинг *community policing* концепциясини) глобал тренд сифатида қабул қиладилар. Таниқли тадқиқотчи David Bayley 1970 йиллардаёқ полиция усуллари ва жиноятчиликнинг пасайиши ўртасидаги боғлиқликни ўрганиб, “назорат” (*control*) парадигмасидан “розилик” (*consent*) парадигмасига ўтишни таклиф қилган ва бунда Япония моделини намуна сифатида кўрсатган⁸. Олимнинг фикрича, бундай ёндашув ҳуқуқбузарда “шарм-ҳаё” (*shame*) ҳиссини уйғотишга ва полиция томонидан оталарча ғамхўрлик (*paternalistic care*) кўрсатилишига асосланади. Бироқ, M. Brogden (2005) каби танқидчи олимларнинг таъкидлашича, Америка ёки Япония ҳуқуқий маданиятини ривожланаётган давлатларга (масалан, Россия, Венгрия, Польша ёки Фиджига) тўғридан-тўғри кўчириш мумкинлиги ҳақидаги ишонч ўта соддаликдир (*naïve belief*)⁹. Моделларни имплементация қилиш маҳаллий омиллар, жумладан тарих, маданият, бюрократик тўсиқлар, ресурсларнинг чекланганлиги ва жамоатчиликнинг иштироки даражаси билан бевосита боғлиқдир¹⁰. Шу сабабли, хорижий тажрибани миллий қонунчиликка тўғридан-тўғри кўчириш эмас, балки қиёсий-ҳуқуқий ва эмпирик таҳлил орқали унинг ишлаш механизмларини мослаштириш талаб этилади.

Шу ўринда, илғор хорижий давлатлар тажрибасининг қиёсий-ҳуқуқий ва криминологик таҳлиliga назар ташласак. Хусусан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва Миллий гвардия ёки унга тенглаштирилган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи тузилмалар фаолиятини баҳолашда ҳар бир ривожланган давлат ўзининг ҳуқуқий тизими, макроиқтисодий тузилиши ва тарихий ривожланиш йўлига мос равишда ўзига хос механизмларни яратган. Германиянинг математик-статистик моделлари, АҚШнинг эмпирик ва жамоатчилик назоратига асосланган ёндашувлари, Япониянинг ижтимоий-

⁶ Harvard professor: Donald Trump's National Guard deployment won't reduce crime. These policies will. // Harvard Kennedy School (YouTube kanali). – 2025. – 3 noyabr. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=B0O4CjxA9hQ>

⁷ Institutional isomorphism and community politicisation: A theoretical and empirical comparison between Indonesia and Japan - UNY Journal // <https://journal.uny.ac.id/index.php/-/civics/article/download/91943/25233/274217>

⁸ David Bayley D1.1 Report on best Practices in Community Policing and Gap Analysis // European Commission. Page 11 of 144 – URL: <https://ec.europa.eu/research/participants/-/documents/downloadPublic?documentId=080166e5a4fa8283&appId=PPGMS>

Brogden, M. (2005), ‘Horses for Courses’ and “Thin Blue Lines”: Community Policing in Transitional Society’ Police Quarterly 8 (1), 64-98.

¹⁰ Institutional isomorphism and community politicisation: A theoretical and empirical comparison between Indonesia and Japan - UNY Journal - Universitas Negeri Yogyakarta <https://journal.uny.ac.id/index.php/civics/article/download/91943/25233/274217>

профилактик ва географик базова моделлари ҳамда Туркиянинг кўп тармоқли фавқулодда бошқарув тизимларини чуқур таҳлил қилиш Ўзбекистон миллий қонунчилигидаги бўшлиқларни тўлдириш учун муҳим илмий-амалий аҳамият касб этади.

Жумладан, Германия тажрибасига кўра, статистик детерминация, пропорционаллик ва криминал статистика (PKS) мезонлари қуйидагичадир. Яъни, Германияда жамоат хавфсизлигини таъминлаш марказлашмаган асосда, асосан Федерал полиция (*Bundespolizei*) ва федерал ерларнинг (*Landespolizei*) полиция тузилмалари томонидан амалга оширилади. Германия моделининг энг асосий ўзига хос жиҳати – бу фаолиятни баҳолашнинг мутлақ объектив, математик ва статистик моделларга асосланганлигидир. Германия Федерал жиноят полицияси бошқармаси (*Bundeskriminalamt - BKA*) томонидан ҳар йили шакллантириладиган Полиция криминал статистикаси (*Polizeiliche Kriminalstatistik – PKS*) жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти самарадорлигини баҳоловчи фундаментал восита ҳисобланади¹¹.

Шу ўринда, баҳолаш механизми ва PKS индикаторларига тўхталиб ўтсак. PKS йўриқномаси фаолиятни баҳолашда жуда қатъий алгоритмларни тақдим этади. Масалан, йўриқноманинг 4.4.4.-бандида *фирибгарлик*, *ғиёҳвандлик* воситалари билан боғлиқ жиноятлар, ноқонуний миграция (*unerlaubte Einreise*) ва қалбакилаштириш жиноятларини ҳисобга олишнинг алоҳида қоидалари белгиланган¹². Жабрланувчиларни ҳисобга олишда (*Opfererfassung*) жиноятлар шунчаки сон сифатида эмас, балки уларнинг жамиятга таъсири нуқтаи назаридан ўлчанади. Германияда фаолиятни баҳолашда полициянинг иши иккита асосий математик формула орқали ўлчанади:

1. *Хавфлилик коэффиценти (Häufigkeitszahl - HZ)*: Мазкур формула жамиятдаги жиноятчилик хавфини (*Gefährdung*) ифодалайди ва қуйидагича ҳисобланади:

$$ЖК = \frac{\text{Жиноятлар сони } 100,000}{\text{аҳоли сони}}$$

Бунда маълум бир ҳудудда содир этилган жиноятлар сони (*Straftaten*) 100,000 га кўпайтирилиб, ўша ҳудуддаги аҳоли сонига (*Einwohnerzahl*) бўлинади. Бу орқали полиция ёки хавфсизлик бўлинмаларининг иши мутлақ рақамлар билан эмас, балки аҳоли жон бошига нисбатан демографик хавфсизлик даражасини таъминлаш самарадорлиги билан ўлчанади¹³.

2. *Жабрланувчига айланиш хавфи коэффиценти (Opfergefährdungszahl - OGZ)*: Бу кўрсаткич маълум ёш ёки жинс гуруҳларининг жиноят қурбони бўлиш эҳтимолини аҳолининг ҳар 100,000 нафарига нисбатан ўлчайди. Йўриқномага кўра, агар бир шахс бир неча бор жиноят қурбони бўлса, унинг ҳар бир ҳолати (*Opferwerdung*) алоҳида қайд этилади, бу эса рецидив жиноятларга қарши кўрилган профилактик чораларнинг объектив

¹¹ Criminal Justice in Germany. Facts and Figures. – BMJV // [https://www.bmjbv.de/-SharedDocs/Downloads/DE/Fachpublikationen/Criminal Justice in Germany 8 Ed.pdf? __blob=publicationFile&v=2](https://www.bmjbv.de/-SharedDocs/Downloads/DE/Fachpublikationen/Criminal%20Justice%20in%20Germany%208%20Ed.pdf?__blob=publicationFile&v=2)

¹² Polizeiliche Kriminalstatistik – BKA [https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/-Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/2025/Interpretation/02_Rili/Richtlinien.pdf? __blob=publicationFile&v=2](https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/-Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/2025/Interpretation/02_Rili/Richtlinien.pdf?__blob=publicationFile&v=2)

¹³ Polizeiliche Kriminalstatistik – BKA [https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/-Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/2025/Interpretation/02_Rili/Richtlinien.pdf? __blob=publicationFile&v=2](https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/-Publikationen/PolizeilicheKriminalstatistik/2025/Interpretation/02_Rili/Richtlinien.pdf?__blob=publicationFile&v=2)

баҳосини беради¹⁴.

Германия криминал статистикасининг чуқурлигини 2023 йилги оилавий зўравонлик (*domestic violence*) статистикаси мисолида ҳам кўриш мумкин. ВКА ҳисоботида кўра, оилавий зўравонлик қурбонларининг қарийб тенг ярми (51.5% ёки 256,276 қурбондан 131,922 нафари) гумон қилинувчи билан бир хонадонда яшаган¹⁵. Ушбу маълумотлар полициянинг профилактика самарадорлигини баҳолашда муҳим ўрин тутди.

Шунингдек, Германияда фаолиятни баҳолашда ходимларнинг қонун доирасида ва фуқароларга нисбатан қандай хизмат кўрсатаётганлиги ҳам муҳим мезондир. Давлат вакили сифатида хизмат вазифаларини лозим даражада бажариш (*proper performance of duties vis-à-vis citizens*) Жиноят кодекси ва маъмурий тартиб-қоидалар орқали қатъий назорат қилинади¹⁶. “Коррупцияга қарши давлатлар гуруҳи” (GRECO) томонидан Германиянинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари, жумладан Федерал полиция (*Bundespolizei*) ва Федерал жиноят полицияси (ВКА) фаолиятини баҳолаш, лавозимга кўтариш (*promotion*), ходимларни ротация қилиш ва хизматни тугатиш механизмларининг шаффофлиги мунтазам халқаро аудитдан ўтказиб келинади¹⁷.

Инновацион ёндашувларнинг баҳоланишида Германия полицияси томонидан жамоат жойларида юзни таниш тизимларининг (*Facial Recognition Technology - FRT*) жорий этилиши диққатга сазовордир. Berlin Südkreuz темир йўл вокзалида Karen Yeung ва Wenlong Li томонидан ўтказилган синовлар натижалари бўйича Федерал полиция хулосаси шуни кўрсатдики, технологиянинг самарадорлигини баҳолаш фақат унинг техник имкониятлари билан эмас, балки маълумотлар базалари билан қонуний интеграциялашуви ва масъулият доираларининг аниқ белгиланиши билан баҳоланиши керак¹⁸.

Бундан ташқари, Бундестаг депутатларидан бири Uli Grötsch 2024 йилда таъкидлаганидек, полиция ва гвардия фаолиятини баҳолашда жамиятдаги реал ўзгаришларни, хусусан, хизмат вазифасини бажараётган ходимларга нисбатан зўравонлик ва ҳурматсизлик ҳолатларининг ортишини ҳам инобатга олиш лозим. Бу эса ўз навбатида давлат томонидан ходимларнинг меҳнат шароитларини яхшилаш ва ўз-ўзини ҳимоя қилиш воситаларини (*Eigenschutz*) узлуксиз ривожлантириб боришни тақозо этади¹⁹. Демак,

¹⁴ Polizeiliche Kriminalstatistik Richtlinien für die Führung der Polizeilichen Kriminalstatistik in der Fassung vom 01.01.202 // file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/-MicrosoftEdgeDownloads/a79d71c4-44c1-489a-a394-4d33a320d70d/Richtlinien%20(1).pdf

¹⁵ Data and statistics in Germany - Online training materials on violence // <https://training.-improдова.eu/en/data-and-statistics/data-and-statistics-in-germany/>

¹⁶ Third Periodical Report on Crime and Crime Control in Germany - Bundesamt für Justiz https://www.bundesjustizamt.de/SharedDocs/Downloads/DE/BfJ/Third_Periodical_Report_on_Crime_and_Crime_Control_in_Germany_V1.0%20_03.2023.pdf?__blob=publicationFile&v=1

¹⁷ GERMANY – BMJV https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/Nav_-_Themen/GRECO_5_Runde_Evaluationreport_englisch.pdf?__blob=publicationFile&v=3

¹⁸ Karen Yeung and Wenlong Li From 'wild west' to 'responsible' AI testing 'in-the-wild': lessons from live facial recognition testing by law enforcement authorities in Europe | Data & Policy | Cambridge Core // <https://www.cambridge.org/core/journals/data-and-policy/article/-from-wild-west-to-responsible-ai-testing-in-the-wild-lessons-from-live-facial-recognition-testing-by-law-enforcement-authorities-in-europe/3C1F920D9588C8872C195CE403AE3BDF>

¹⁹ Stellungnahme Uli Grötsch, Polizeibeauftragter des Bundes - Neustrukturierung des Bundespolizeigesetzes - Deutscher Bundestag // <https://www.bundestag.de/resource/blob/-999332/20-4-417-E.pdf>

фаолият фақатгина аҳоли хавфсизлиги нуқтаи назаридан эмас, балки ходим хавфсизлиги ва институционал ҳимоя жиҳатидан ҳам баҳоланади. Германияда жиноятчиликка қарши кураш умумжамият вазифаси (*Gesamtgesellschaftliche Aufgabe*) сифатида кўрилади ва профилактик ёндашувларда “*шубҳа туғилганда эркинлик фойдасига*” (*in dubio pro libertate*) тамойилига амал қилиш талаб этилади²⁰.

Америка Қўшма Штатларида Миллий гвардия (*National Guard*) ва маҳаллий полиция департаментлари фаолиятини баҳолаш тизими ниҳоятда прагматик ёндашув ва жамоатчилик назорати (*community oversight*) асосига қурилган. АҚШ Миллий гвардияси асосан штат губернаторларига бўйсунадиган ҳарбийлашган тузилма бўлса-да, фавқулодда вазиятларда ёки жамоат тартибини сақлаш бўйича йирик тадбирларда федерал ҳукумат (*масалан, Президент*) томонидан ҳам кенг кўламда жалб қилиниши мумкин²¹.

Сўнгги йилларда АҚШда Миллий гвардиянинг йирик шаҳарлардаги (*Вашингтон, Мемфис, Портленд, Лос-Анжелес*) жамоат хавфсизлигини таъминлашдаги иштироки бўйича кенг қамровли криминологик тадқиқотлар ўтказилди²². Президент *D.Trump* маъмурияти томонидан жиноятчиликни камайтириш ва шаҳарларни ободонлаштириш мақсадида тузилган “*Хавфсиз ва гўзал тезкор гуруҳи*” (*Safe and Beautiful Task Force*) доирасида минглаб гвардиячилар кўчаларга патрулликка чиқарилди²³. “*Niskanen Center*” мустақил ноҳукумат таҳлил маркази томонидан ўтказилган криминологик баҳолаш натижалари Миллий гвардиянинг кўчаларда патруллик қилиши (*high visibility patrols*) соҳасида қутилмаган статистик хулосаларни тақдим этди. Тадқиқотчиларнинг аниқлашича, гвардиячиларнинг мавжудлиги фақатгина оппортунистик (*қулай фурсат туғилганда содир этиладиган*) жиноятлар, хусусан, мулкка қарши жиноятлар ва автомобилларни бузиб кириш ҳолатларининг 24 фоизга камайишига олиб келган. Бироқ, энг эътиборли жиҳати шундаки, гвардиячиларнинг жалб этилиши оғир зўравонлик жиноятларига (*қотиллик, талончилик*) деярли ҳеч қандай ижобий таъсир кўрсатмаган²⁴.

АҚШ Сенатининг расмий ҳисоботларида қайд этилишича, жамоат хавфсизлигини таъминлашда қуроли тузилмалардан фойдаланишнинг асосий бошқарув камчилиги – бу аниқ белгиланган мақсадлар ва баҳолаш метрикаларининг (*metrics*) йўқлигидир. Ҳисоботда таъкидланишича, юз миллионлаб доллар бюджет маблағлари сарфланишига қарамай, аниқ кўрсаткичларсиз амалга оширилган ҳаракатлар жиноятчиликка бевосита таъсир қилмаган (*no directly attributable impact on crime*) ва ресурсларнинг нотўғри йўналтирилишига сабаб

²⁰ Kriminalitätsbekämpfung als gesamtgesellschaftliche Aufgabe // https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Publikationsreihen/CodLiteraturreihe/8_06_KriminalitaetsbekaempfungAlsGesamtgesellschaftlicheAufgabe.pdf?__blob=publicationFile&v=3

²¹ National Guard has done little to reduce violent crime in D.C., a new study finds – WCMU // <https://www.wcmu.org/national-world-news/2026-06-04/national-guard-has-done-little-to-reduce-violent-crime-in-d-c-a-new-study-finds>

²² National Guard presence may deter crime, but experts warn of the long-term costs | KGOU // <https://www.kgou.org/2025-10-02/national-guard-presence-may-deter-crime-but-experts-warn-of-the-long-term-costs>

²³ Trump is deploying the National Guard to Memphis. Experts worry it's becoming normal // <https://www.npr.org>

²⁴ Kat Lonsdorf National Guard has done little to reduce violent crime in D.C., a new study finds – WCMU // <https://www.wcmu.org>

бўлган деб баҳоланади²⁵. Шунинг учун, АҚШ криминологлари фаолиятни баҳолашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни шунчаки кўчага жойлаштириш эмас, балки уч ўн йиллик тадқиқотлар тасдиқлаганидек, эмпирик маълумотларга таянувчи (*data-driven strategy*) тизимларни ва “*иссиқ нуқталар*” (*hot spot*) стратегиясини қўллашни талаб қилишади²⁶.

Жамоатчилик фикрини ўрганиш соҳасидаги етакчи марказлардан бири Ipsos томонидан ўтказилган сўровномалар ҳам баҳолашда фуқароларнинг субъектив қарашлари қанчалик муҳимлигини кўрсатади. Тадқиқотларга кўра, гарчи америкаликларнинг аксарияти шаҳарлардаги жиноятчилик даражасини қабул қилиб бўлмас даражада юқори (*unacceptably high*) деб ҳисобласа-да, Миллий гвардиянинг шаҳарларда жойлаштирилишини қўллаб-қувватлаш даражаси нисбатан пастлигича қолмоқда²⁷. Бу шуни англатадики, жамоат хавфсизлиги органларининг фаолиятини баҳолашда давлат вазифаларининг бажарилиши билан бирга, фуқароларнинг милитаризациядан (*militarization of U.S. cities*) қанчалик норози эканлиги ҳам муҳим индикатор сифатида қаралади²⁸.

АҚШда маҳаллий даражадаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини баҳолаш методологияси тарихан катта эволюцияни босиб ўтган. 1972 йилда Даллас полиция департаментининг ҳисоботида ходимларни ярим йиллик баҳолаш жараёни “*мустасносиз бефойда ва маъносиз машқ*” (*largely meaningless bi-annual exercise*) деб танқид қилинган эди. Шундан сўнг, Хьюстон полиция департаменти мисолида АҚШ Адлия вазирлиги ҳузуридаги Миллий Адлия Институтини (*National Institute of Justice*) томонидан молиялаштирилган лойиҳа доирасида ходимларни баҳолашнинг мутлақо янги тизими синовдан ўтказилди²⁹. “*Маҳаллага йўналтирилган полиция фаолияти*” (*Neighborhood Oriented Policing - NOP*) номли бу концепция анъанавий салбий кўрсаткичларни буткул бекор қилди. Унинг ўрнига ходимларнинг муаммоларни ҳал қилиш қобилияти, маҳаллий аҳоли билан ҳамкорликни йўлга қўйиши, етакчилик ва коммуникация кўникмаларини ўлчашга қаратилган махсус КРИ индикаторлари жорий этилди³⁰. Бундай баҳолаш тизими полиция ташкилотининг бошқарув фалсафасини қонунийлаштиришга (*legitimized the organization's management philosophy*) ва сержантлар ҳамда патруль ходимлари ўртасидаги

²⁵ At What Cost? Trump's Indefinite Deployment of the National Guard in DC on Track to - Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, <https://www.hsgac.senate.gov/wp-content/uploads/NationalGuardReport.pdf>

²⁶ Kat Lonsdorf National Guard has done little to reduce violent crime in D.C., a new study finds – WCMU // <https://www.wcmu.org>

²⁷ Young C. Where Americans stand on crime in cities // Ipsos. – 2025. – URL: <https://www.ipsos.com/en-us/where-americans-stand-crime-cities>

²⁸ At What Cost? Trump's Indefinite Deployment of the National Guard in D.C. on Track to Cost Taxpayers \$600 Million a Year // U.S. Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs. – 2026. – URL: <https://www.hsgac.senate.gov/wp-content/uploads/-NationalGuardReport.pdf>

²⁹ Wycoff M. A., Oettmeier T. N. Evaluating Patrol Officer Performance Under Community Policing: The Houston Experiment // National Institute of Justice (NIJ). – 1994. – URL: <https://www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/media/document/151400ncjrs.pdf>

³⁰ Branly S., Luna A., Mostyn S., Schnitzer S., Wycoff M. A. Implementing a Comprehensive Performance Management Approach in Community Policing Organizations: An Executive Guidebook // Office of Community Oriented Policing Services. – Washington, DC, 2015. – URL: <https://www.policeforum.org/assets/PerformanceManagementCommunityPolicing.pdf>

муносабатларни қайта кўриб чиқишга бевосита хизмат қилди³¹.

Япониянинг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизими эса бутун дунё полицияшунослигида энг муваффақиятли ва ноёб моделлардан бири сифатида кенг эътироф этилади. Бу муваффақиятнинг негизида 1874 йилдан бери шаклланиб, такомиллашиб келаётган “Кобан” (*Koban – микро минтақавий полиция қутиси ёки маҳаллий полиция пости*) тизими ётади³². Япония тажрибасини миллий қонунчилигимизга қиёсий таҳлил қилиш Миллий гвардиянинг маҳаллабай ва фуқаробай ишлаш тизимини баҳолаш механизмларини илмий жиҳатдан бойитишга хизмат қилади.

Шунингдек, Японияда жамоат хавфсизлиги ходимларининг фаолият самарадорлиги уларнинг жинойтларни фош этишидан кўра, ҳудуд географиясини қай даражада мукамал билиши (*intimate geographic knowledge*) ва жамоатчилик билан ўрнатган алоқаларининг узоқ муддатли сифатига қараб баҳоланади. Япониянинг ўта мураккаб урбанистик географиясида хавфсизликни таъминлаш фақатгина маълум бир ҳудудда узоқ муддат барқарор хизмат қилувчи (*stable cohort of officers*) ходимлар орқали амалга оширилиши мумкин. Баҳолашнинг асосий инструменти сифатида Кобан ходимлари ҳар йили ўз ҳудудларидаги корхоналар ва аҳоли хонадонларига шахсан ташриф буюриб, ижтимоий сўровномалар (*annual surveys*) ўтказадилар. Ходимларнинг фаолият самарадорлиги мана шу сўровномаларнинг ижобий натижалари, аҳоли томонидан полицияга тақдим этилган ихтиёрий маълумотларнинг ҳажми ва ҳудуддаги ижтимоий муҳитнинг барқарорлик индекси билан ўлчанади³³.

БМТнинг жинойтчилик ва одил судлов бўйича тадқиқот ҳисоботларига кўра, Кобан марказлари фақатгина жинойтчиликка қарши курашувчи жазо органи эмас, балки маҳаллий маъмурий ва ижтимоий марказ сифатида фаолият юритади. Улар кўчада манзил излаётганларга ёрдам беради, ҳукуматдан ёрдам кутаётган фуқароларга маслаҳат беради, маҳаллий муаммолар бўйича фуқароларнинг шикоятларини (*sounding boards*) тинглайди ва энг муҳими, маиший низоларни судгача ҳал қилади. Шу сабабли, уларни баҳолаш тизимида “*Жамият даражасидаги муаммоларни воситачи (facilitators and mediators) сифатида ҳал қилиш*” индикатори фаолиятнинг энг юқори ютуғи сифатида баҳоланади³⁴.

Япония Миллий полиция агентлиги (*National Police Agency - NPA*) томонидан ҳар йили чоп этиладиган “*Полиция бўйича Оқ китоб*”да (*White Paper on Police*) ички фаолиятни баҳолаш тизимини (*review of performance evaluation*) қайта кўриб чиқиш бўйича очиқ маълумотлар берилади³⁵. Ташкилий менежментни яхшилаш, уюшган жинойтчиликка (*Boryokudan*) ва юқори технологияли кибержинойтларга қарши курашиш мақсадида илмий

³¹ Wycoff M. A., Oettmeier T. N. Evaluating Patrol Officer Performance Under Community Policing: The Houston Experiment // National Institute of Justice (NIJ). – 1994. – URL: <https://www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/media/document/151400ncjrs.pdf>

³² Introductory Handbook on Policing Urban Space // United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). – Vienna, 2011. – URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Introductory_Handbook_on_Policing_Urban_Space.pdf

³³ David H. Bayley, Forces of Order: Policing Modern Japan, 2nd ed. (Berkeley, California, University of California Press, 1991) // <https://www.unodc.org/pdf>

³⁴ Institutional isomorphism and community politicisation: A theoretical and empirical comparison between Indonesia and Japan - UNY Journal, page 28 | Universitas Negeri Yogyakarta <https://journal.uny.ac.id/index.php/civics/article/download/91943/25233/274217>

³⁵ White Paper on Police 2009 // National Police Agency of Japan. – Tokyo, 2009. – URL: https://www.npa.go.jp/english/kokusai9/White_Paper_2009.pdf

баҳолаш мезонлари узлуксиз янгилаб борилади. Шунингдек, ташкилот ичидаги коррупцияни бартараф этиш ва ходимларнинг ахлоқий жиҳатларини яхшилаш доирасида “*рағбатлантирилган истеъфо*” (*encouraged resignation* - ходимларнинг қонунбузарликдан сўнг нафақа пулларини олиб қочиб кетишининг олдини олиш мақсадида) каби эски тизимлар бекор қилиниб, қатъий идоравий инспекция механизмлари жорий этилган³⁶.

Криминологик ва социологик ўлчов методологияларининг эмпирик тасдиғи сифатида халқаро тадқиқотчилар томонидан Япония, Канада ва Ҳиндистон полицияси фаолияти устида ўтказилган қиёсий тадқиқотларни келтириш мумкин. Масалан, *D. Lilley* ва *S. Hinduja* тадқиқотларида³⁷ ёки Канада ва Япония полиция маданиятини ўлчашга қаратилган тадқиқотларда стратификацияланган³⁸ тасодифий танлов (*stratified random sampling*) орқали демографик ва касбий маълумотлар йиғилган³⁹. Япония мисолида Токио ва Нагоя атрофидаги ётоқ туманлар, Мито ва Гифу шаҳарлари ҳамда қишлоқ жойларидаги Кобан офисларидан жами 850 та сўровнома ўтказилиб, 630 та жавоб олинган ва 60 нафар ходим билан чуқурлаштирилган интервьюлар ташкил этилган. Бундай илмий ёндашув давлат бошқарувида ходимларни баҳолаш фақат ички буйруқлар билан эмас, балки кенг кўламли социологик аудит орқали амалга оширилишини кўрсатади.

Бундан ташқари, Япониянинг Кобан модели муваффақиятли равишда кўплаб хорижий давлатлар томонидан трансфер қилинган. Хусусан, Сингапур 1982 йилда *Toa Payoh* полиция участкасида Кобан тизимини экспериментал равишда синовдан ўтказди ва натижада жинойтчиликнинг қарийб 50 фоизга камайишига эришилди. Бундай юқори самарадорликдан сўнг 1984 йилда Сингапурда Кобан тизими тўлиқ жорий қилинди⁴⁰. Худди шундай, Бразилиянинг Сан-Паулу штати Ҳарбий полицияси (*Military Police*) Фавела Навал (*Favela Naval*) инкироидан сўнг Канада моделидан воз кечиб, 1999 йилда Япония ҳукумати билан шартнома тузди ва Кобан тизимини ўзига имплементация қилди⁴¹. Бироқ, Бразилия тажрибаси шуни кўрсатадики, хорижий моделни шунчаки жорий этиш етарли эмас. Сан-Паулу ҳарбий полицияси мазкур тизимни корпоратив хусусий сектордан олинган “*Сифат менежменти*” (*Gestão pela Qualidade*) ва GESPOL (*Ҳарбий полицияни бошқариш тизими*) каби янги давлат бошқаруви (*new public*

³⁶ Oyamada E. Combating police corruption in Japan: new challenges ahead? // Asian Education and Development Studies. – 2020. – Vol. 9, Iss. 2. – P. 145-156. – DOI: <https://doi.org/10.1108/AEDS-05-2018-0102>

³⁷ David Lilley and Sameer Hinduja, “Organizational Values and Police Officer Evaluation: A Content Comparison between Traditional and Community Policing Agencies,” Police Quarterly 9, no. 4 (December 2006), 486–513, <http://pqx.sagepub.com/content/9/4/486.full.pdf>; David Lilley and Sameer Hinduja, “Officer Evaluation in the Community Policing Context,” Policing: An International Journal of Police Strategies & Management 29, no. 1 (December 2006), 19–37.

³⁸ Изоҳ: “қатламларга ажратилган”, “табақалаштирилган” ёки “гуруҳларга (тоифаларга) бўлинган” деган маъноларни англатади.

³⁹ Ernest L. Nickels & Arvind Verma “Dimensions of police culture: a study in Canada, India, and Japan - Emerald Publishing <https://www.emerald.com/pijpsm/article/31/2/186/319446/Dime>”

⁴⁰ Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan 9781501731464 // <https://dokumen.pub/cultural-norms-and-national-security-police-and-military-in-postwar-japan-9781501731464.html>

⁴¹ Katzenstein P. J. Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan: Cornell University Press, 1996. – URL: <https://dokumen.pub/cultural-norms-and-national-security-police-and-military-in-postwar-japan-9781501731464.html>

management) механизмлари билан бирлаштирди⁴². Бунда ходимларнинг ишини баҳолаш стратегик режалаштириш ва стандарт операцион процедуралар (SOPs) асосида тизимли равишда рақамлаштирилди.

Бундан ташқари, Япония Халқаро Ҳамкорлик Агентлиги (JICA) томонидан хорижий давлатларнинг марказий ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари бошқарма бошлиқлари (director of division) ва юқори мартабали раҳбарлари учун “*Лойиҳаларни баҳолаш ва сиёсатни баҳолаш*” (*capacity of evaluation design and to build evaluation system*), шунингдек, Япония давлат хизматининг тарихи ва ходимларни баҳолаш тизими (*Personnel Evaluation System*) бўйича махсус халқаро тренинглари мунтазам ўтказиб келинади⁴³. Бу эса баҳолаш тизимларини яратиш ўта мураккаб илмий-амалий жараён эканлигини тасдиқлайди. Бироқ, ғарб олимлари, хусусан Brogden M. (1999) томонидан Япония модели танқидий баҳолашиб, Ғарб тадқиқотчиларининг полиция тизимини идеаллаштириши танқид остига олинади⁴⁴.

Унинг таъкидлашича, Кобан тизими баъзан бошқа бўлимларда муваффақиятсизликка учраган (*failed in other sections*) ходимлар ёки кекса офицерлар билан тўлдирилиши мумкин, бу эса риторика ва амалиёт ўртасидаги тафовутни кўрсатади⁴⁵. Бу жиҳат Ўзбекистон учун институционал изоморфизм хавфларини олдиндан кўра билиш ва кадрларни тақсимлашда эҳтиёткорликни талаб қилади.

Бундан ташқари, Туркияда жамоат хавфсизлигини таъминлаш асосан Ички ишлар вазирлигига бўйсунувчи Туркия Миллий Полицияси (*шаҳарларда*) ва Жандармерия (*Jandarma - қишлоқ, чегара ва тоғли ҳудудларда*) томонидан марказлашган тартибда амалга оширилади⁴⁶.³⁵ Туркия Жандармериясининг ҳарбийлашган ҳуқуқий мақоми ва бажарадиган оператив вазифалари Ўзбекистон Миллий гвардиясига кўп жиҳатдан ўхшашдир.

Туркияда жамоат хавфсизлиги тузилмалари фаолиятини баҳолаш тизими фақатгина ички қонунчилик билан эмас, балки Европа Иттифоқининг стандартизация талаблари билан ҳам чамбарчас боғлиқ ҳолда ривожланмоқда. Хусусан, Европа Комиссиясининг 447/2014-сонли Қарори билан тасдиқланган IPA II (*Instrument for Pre-accession Assistance*) дастури доирасида Туркиянинг чегараларни бошқариш, жамоат тартибини сақлаш ва асосий ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳаларидаги фаолияти қатъий “*Самарадорликни ўлчаш ва мониторинг қилиш методологияси*” (*Performance Measurement Methodology for Monitoring*

⁴² González Y. M. Reforming to Avoid Reform: Strategic Policy Substitution and the Reform Gap in Policing // Perspectives on Politics. – Cambridge University Press, 2023. – Vol. 21, Iss. 1. – P. 59-77. – URL: <https://www.cambridge.org>

⁴³ What We Do: Knowledge Co-Creation Programs // Japan International Cooperation Agency (JICA). – Tokyo, 2024. – URL: https://www.jica.go.jp/english/activities/schemes/tr_japan/summary/lineup2024/index.html

⁴⁴ Ellis T. Japanese Community Policing Under the Microscope // The Handbook of Knowledge-Based Policing: Current Conceptions and Future Directions. – URL: https://www.researchgate.net/profile/Tom-Ellis/publication/229486033_The_Handbook_of_Knowledge-Based_Policing_Current_Conceptions_and_Future_Directions/links/5b102690-aca2723d9978b747/The-Handbook-of-Knowledge-Based-Policing-Current-Conceptions-and-Future-Directions.pdf

⁴⁵ Brogden, M. (1999). Community policing as cherry pie. In R. I. Mawby (ed.), Policing Across the World: Issues for the Twenty-first Century (pp. 167–86). London: UCL Press.

⁴⁶ Türkiye Country Security Report - OSAC // Türkiye Country Security Report // Overseas Security Advisory Council (OSAC). – URL: <https://www.osac.gov/Country/Turkey/Content/Detail/Report/4ac42c15-5cca-4897-b471-1ce4004bf192> <https://www.osac.gov/Country/Turkey-/Content/Detail/Report/4ac42c15-5cca-4897-b471-1ce4004bf192>

and Evaluation) асосида баҳоланади⁴⁷.

Ушбу методология қуйидаги комплекс баҳолаш индикаторларини ўз ичига олади:

1. *Kўп идорали ва кўп ўлчовли оператив бошқарувнинг (Multi-agency and multi-dimensional operational management) узлуксизлигини баҳолаш.*

2. *Жамоат хавфсизлигини таъминлаш жараёнида одам савдоси қурбонлари, мигрантлар каби ҳимояга муҳтож қатламларнинг қадр-қиммати ва фундаментал ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича қўрилган чораларнинг инсонпарварлик даражасини ўлчаш.*

Шу билан бирга, Туркия тажрибаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ваколатларини кенгайтириш ва фавқулодда ҳолатлардаги ҳаракатларни баҳолашнинг нақадар мураккабликларини ҳам аниқ кўрсатади. Масалан, 2023 йилги зилзила каби йирик табиий офатлар ва фавқулодда ҳолатлар ҳудудларида фаолият юритаётган полиция ва жандармерия ходимларининг ваколатларини суиистеъмол қилиш эҳтимоли юқори бўлади. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ташкилотларнинг (*Human Rights Watch*) ҳисоботларида бундай вазиятларда юқори лавозимли офицерлар томонидан берилган буйруқлар устидан тўлиқ аудит (*full review of law enforcement*) ва хизмат текширувлари ўтказиш тизимининг муҳимлиги, шунингдек, қийноқ ёки ёмон муомалага йўл қўймаслик энг муҳим баҳолаш мезони эканлиги таъкидланади⁴⁸.

Қолаверса, Туркияда жамоат тартибини сақлаш мақсадида қўриладиган чоралар ва сўз эркинлиги ўртасидаги мувозанатни баҳолаш ҳам долзарбдир. 2024 йил октябр ойидаги TUSAS объектига қилинган ҳужум, 2015 йилдаги Анқара портлашлари ёки 2016 йилги Истанбул аэропортидаги терактлар каби инқирозли вазиятларда Туркия расмийлари ижтимоий тармоқларни (*X, Instagram, Facebook, YouTube*) чеклаш орқали жамоат тартибини сақлашга (*maintain public order*) уринадилар⁴⁹. Бу ҳолат жамоат хавфсизлиги органларининг фаолиятини баҳолашда фақатгина “тартибни ўрнатиш” кўрсаткичи эмас, балки рақамли макондаги чекловларнинг жамиятга таъсири ва инсон ҳуқуқларига (*fundamental rights*) риоя қилиш мезони нақадар нозик эканлигини кўрсатади. Фуқароларнинг доимий равишда шахсини тасдиқловчи ҳужжатларни (*photo identification*) олиб юриши ва полиция томонидан уларнинг мунтазам текширилиши жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг кучайтирилган назоратини кўрсатса-да, бунинг самарадорлиги айнан фуқароларнинг розилиги индикаторлари орқали баҳоланиши шарт.

Ушбу қиёсий таҳлил шуни яққол кўрсатадики, дунёнинг ҳеч бир ривожланган давлатида жамоат хавфсизлиги тузилмаларининг фаолияти фақатгина “*тутилган жиноятчилар сони*” ёки “*расмийлаштирилган жарималар миқдори*” каби экстенсив усуллар билан ўлчанмайди. Баҳолашнинг замонавий илмий парадигмаси ижтимоий профилактика, муаммоларни марказлашмаган ҳолда ечиш, маълумотларга асосланган стратегик режалаштириш ва инсон ҳуқуқлари устуворлигига асосланади.

Юқорида келтирилган миллий муаммолар ва илғор хорижий давлатларнинг

⁴⁷ TURKEY - Enlargement and Eastern Neighbourhood, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/d47a3167-d9fb-4513-9056-0f656770af37_en

⁴⁸ Turkey: Police and Gendarmerie Abuses in Earthquake Zone // Human Rights Watch. – 2023. – URL: <https://www.hrw.org/news/2023/04/05/turkey-police-and-gendarmerie-abuses-earthquake-zone>

⁴⁹ Human Rights Watch. Turkey: Police and Gendarmerie Abuses in Earthquake Zone – New York: HRW, 2023. // <https://www.hrw.org/news/2023/04/05/turkey-police-and-gendarmerie-abuses-earthquake-zone>

тажрибасини қиёсий-ҳуқуқий ва криминологик таҳлил қилиш натижасида Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлашдаги фаолиятини баҳолашнинг илмий-назарий ёндашувлари бўйича қуйидаги мантикий ҳулосалар ва таклифлар шакллантирилди:

Биринчидан, репрессив ва статистик-экстенсив индикаторлардан ижтимоий-профилактик (KPI) индикаторларга тизимли ўтиш зарурати! Миллий қонунчилигимиздаги ва идоравий норматив ҳужжатлардаги асосий бўшлиқлардан бири – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг ишини баҳолашда ҳанузгача “аниқланган жиноятлар сони”, “тузилган маъмурий баённомалар ҳажми” каби сон кўрсаткичларининг устуворлигидир. АҚШ (*Хьюстон NOP лойиҳаси, Oettmeier ва Wycoff тадқиқотлари*) ва Япониянинг Кобан тажрибаси кўрсатганидек, бундай баҳолаш ходимларни фақатгина оқибат билан курашишга ундайди ва сунъий равишда кўрсаткичларни (*report writing*) оширишга олиб келади. Қонунчиликда Миллий гвардия ходимларини баҳолаш мезонлари сифатида “*фуқароларнинг хавфсизлик ҳисси*” (*жамоатчилик йиллик сўровномалари орқали*), “*ҳудуддаги ижтимоий ва маиший муаммоларни мустақил ҳал этиш қобилияти*” ва “*профилактик тушунтириш ишларининг натижадорлиги*” каби мезонлар ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамланиши керак. Бунда Бразилиянинг GESPOL бошқарув тизими каби рақамлаштирилган сифат менежментини жорий этиш мақсадга мувофиқдир.

Иккинчидан, статистик баҳолашнинг аниқ математик ва демографик моделларини жорий этиш! Германиянинг PKS (*Полиция криминал статистикаси*) тизими тажрибасидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси томонидан бевосита хизмат ўталадиган ҳудудларда (*хусусан, ПФ-27-сон Фармонда белгиланган истироҳат боғлари, хиёбонлар, бозорлар ва оммавий тадбирлар ўтказиладиган жойларда*) “Хавфлилик коэффиценти”ни (HZ) ва “Жабрланувчига айланиш хавфи коэффиценти”ни (OGZ) аниқлашнинг математик формулаларини амалиётга татбиқ этиш лозим. Бу орқали ҳар бир гвардия бўлинмасининг ёки патруль гуруҳининг иши фақатгина ўз ички раҳбариятининг субъектив ҳулосаси томонидан эмас, балки ҳуқуқбузарликлар динамикасининг реал демографик қисқариши орқали, Ягона ахборот тизими доирасида автоматик тарзда баҳоланади. Бу маълумотларга таянувчи стратегияни (*data-driven strategy*) тўлақонли шакллантиришга хизмат қилади.

Учинчидан, баҳолаш тизимининг мустақил институционал мониторингини кучайтириш! Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-27-сон Фармонида белгиланган жамоат хавфсизлиги тизимини баҳолаш мониторингини амалга оширувчи Департаментнинг ваколатларини янада кенгайтириш ва уни Туркиядаги ЕИ стандартлари (IPA II) ва Япониянинг йиллик Оқ китоблари тажрибаларига мослаштириш зарур. Бунда, Миллий гвардиянинг чораклик ва йиллик мониторинг натижалари нафақат Вазирлар Маҳкамасига ёпиқ ҳисобот сифатида киритилиши, балки жамоатчилик учун очик тарзда эълон қилиниши, нодавлат нотижорат ташкилотлари томонидан муҳокама қилиниши ва ходимлар фаолиятининг кучли ҳамда заиф томонлари (*шу жумладан инсон ҳуқуқларининг таъминланиши*) кенг қамровли аудитдан ўтказилиши лозим.

Тўртинчидан, институционал изоморфизм хавф-хатарларини ва миллий

хусусиятларни ҳисобга олиш! Хорижий давлатларнинг илғор бошқарув тажрибасини ўзлаштиришда миллий менталитет, ҳуқуқий онг даражаси ва мавжуд иқтисодий ресурсларни инобатга олиш шарт. Япониянинг Кобан тизими фақатгина полиция ва аҳоли ўртасидаги тарихий юқори ишонч (*legitimacy and trust*) ҳамда барқарор молиялаштириш туфайли муваффақиятли ишлайди. Ўзбекистонда мазкур ишончни шакллантириш учун Миллий гвардия хизматчиларининг касбий этикаси, муомала маданияти ва низоларни ноанъанавий усулларда (*қўпол куч ишлатмасдан, медиация орқали*) ҳал қилиш кўникмалари фаолиятни баҳолашнинг энг юқори поғонасига кўтарилиши талаб этилади. Акс ҳолда, М.Бrogden (1999) таъкидлаганидек, тизим риторика ва амалиёт ўртасидаги катта тафовутга учраб, самарасиз ишлаши мумкин.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, бугунги кун воқелиги талаб қилаётгандек, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг фаолиятини баҳолаш тизимини такомиллаштириш шунчаки идоравий буйруқларни ўзгартириш билан эмас, балки аниқ илмий-назарий асосларга, математик ва криминалогик моделларга ҳамда жамоатчиликнинг кенг иштирокига асосланган янги авлод ҳуқуқий нормаларини яратишни тақозо этади.

Мазкур тадқиқотда келтирилган Германия, АҚШ, Япония ва Туркия каби давлатларнинг илғор бошқарув тажрибасини миллий қонунчилигимизга сингдириш (*имплементация ва рецепция*) орқали, жамоат хавфсизлиги органлари фаолиятини жазоловчи ёки назорат қилувчи соф милитаристик функциядан, чинакам ижтимоий-профилактик хизмат кўрсатувчи муассаса даражасига кўтариш мумкин бўлади. Бу, ўз навбатида, мамлакатда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида олиб борилаётган кенг кўламли ислохотларнинг амалий натижадорлигини таъминлаб, фуқароларнинг ҳаёти ва фаровонлигини кафолатлашга бевосита хизмат қилади.